

Fülöp Károly

Esszészövegek szerkezetének kvantitatív elemzése

Egyre több írás születik az iskolai fogalmazástanítás magyarországi problémáiról, ugyanakkor kevés kutatás vizsgálja a felnőttek, közöttük az egyetemi hallgatók szövegalkotási teljesítményét. Jelen tanulmány egyetemisták magyar nyelvi témájú, esszéműfajú szövegtermékeit elemzi. A szerző hipotéziseit korábbi nemzetközi és hazai, részben közoktatási, részben felsőoktatási vizsgálatokra alapozva fogalmazza meg. A kutatás célja feltárni a szövegek terjedelmének, szerkezetének a nemek szerinti eltérő sajátosságait. További célja összehasonlítani a természettudományi, az informatikai és a bölcsészettudományi területen tanuló, tanár szakos hallgatók szövegalkotási teljesítményét. A kutatási eredmények megalapozzák az esszészövegek további, újabb szempontú vizsgálatát. Az eredmények alapján megfogalmazható következtetések alátámaszthatják az anyanyelvi fejlesztés szükségességét az egyetemi képzésben.

Bevezetés

A tanulmány témája tanár szakos, nappali tagozatos hallgatók esszészövegeinek elemzése kvantitatív szempontok alapján. A kutatás 30 egyetemi hallgató szövegtermékét vizsgálja a szövegek terjedelme, karakter- és mondatzárak, továbbá a bekezdések szerinti. A tanulmány összehasonlítja a bölcsész, valamint az informatikai és a természettudományi szakos, tanárjelölt hallgatók eredményeit, elemzi a szövegtermékeket nemek sajátosságok szerint. Vizsgálja az írásstratégiák közül: a bekezdésekre tagolást és a diákok szövegalkotás közben végzett önkorekcióit.

A szövegalkotási képességet mérő vizsgálatokról

A magyarországi fogalmazásvizsgálatoknak meghatározó állomásai az a három reprezentatív mintán végzett hazai kutatás, amelyeknek az eredményeiről részletes elemzések jelentek meg (Orosz 1972, Kádárné 1990, Horváth 1998). Mindhárom vizsgálat különböző műfajú szövegek alkotását kérte a kísérleti személyektől: leírás, elbeszélés, jellemzés (Orosz, Kádárné), levél (Kádárné), érvelés, esszé (Kádárné, Horváth) alkotását; és tartalmi, szerkezeti, nyelvhelyességi és stilisztikai jellemzőket vizsgáltak a szövegekben. Orosz Sándor fogalmazásvizsgálatában tartalmi és mennyiségi szempontokat egyaránt figyelembe vett, az eredmények a teljesítményt befolyásoló tényezőket tekintve a fiúk és a lányok között nem mutattak ki szignifikáns eltérést, de a lányok szövegei tipikusan hosszabbak voltak. Kádárné Fülöp Judit (1990) az IEA 1984-es nemzetközi fogalmazásvizsgálatának keretében 8. és 12. évfolyamos diákok körében folytatott kvantitatív vizsgálatot. Összességében az eredmények alapján megállapítható, hogy „a diákok nem felkészülten léptek ki az életbe, nem rendelkeztek azokkal az eszközökkel, amelyek segítségével az írásbeli kommunikációjukban valóban önállóak lehetnének” (Molnár–Nagy 2012: 226).

Horváth Zsuzsanna (1998) az érvelést középpontba állító esszéfeladatok értékelhetőségét elemezte egy holland–magyar nemzetközi összehasonlító kutatásban 1995 novemberében. Az SZTE–MTA Képességkutató Csoport fogalmazásvizsgálata sztenderdizált összevont összbemutató-értékelésében az évfolyamonként elvégzett kétmintás t-próbák a nemek közötti különbségek feltárására is kiterjedtek, és minden évfolyamon a lányok előnyét mutatták ki. Ezek alapján a lányok fejlődése folyamatos; kiegyenlítettebb, mint az azonos korú fiúké, akiknél nagyobb ugrást tapasztaltak a 6. és a 8. évfolyam között.

B. Fejes Katalin (1981) nyelvészeti vizsgálatában 3–5. osztályosok fogalmazásait elemezte, és arra a következtetésre jutott, hogy a kisiskolások írásainak többsége még a mondathalmazból szöveggé válás folyamatának átmeneti stádiumaiban van. Tanulságos eredményt hoztak Kernya Róának (1988) és Tóth Beatrixnak (2008) az alsó tagozatosok szövegalkotási képességére vonatkozó kutatásai is.

Jakab Edit (1983) az előzőekhez hasonló vizsgálatot végzett a 7–8. osztályos korosztályban, ennek során a fogalmazási képesség magasabb szintjét tapasztalta: már hosszabb szövegek születtek, az egyszerű és az összetett mondatok aránya is kedvezőbb képet, kb. 45%-os és 55%-os arányt mutatott. A szövegek szintaktikai eszköztára is változatosabb volt (Molnár–Nagy 2012). További kisebb-nagyobb mintákon végzett mérések, a pedagógiai intézetekhez kapcsolódó fogalmazásvizsgálatok általában kvalitatív módszereket alkalmaztak – elsősorban a szöveg nyelvi jellemzőit előtérbe helyezve –, és ezekből, valamint egyéb mutatók alapján tárták fel a magyar oktatási rendszerben mutatkozó fogalmazástanítási problémákat. Szilassy Eszter (2012) tanulmányában Orosz Sándor (1972), Molnár Edit Katalin (2000) és Nagy Zsuzsanna (2009) vizsgálatára hivatkozva rámutatott, hogy „a magyar diákok szövegalkotási képessége elmarad az elvárható követelményszinttől; nem tart lépést a tudattartalom bővülésével. Az iskolai fogalmazástanítás nem biztosítja a diákok számára az önálló, hatékony, az élet különféle területein használható írásbeli kommunikáció eszközeit. Különösen elgondolkodtató az, hogy e felmérések között évtizedek teltek el, mégis hasonló hiányosságokat mutattak ki” (Szilassy 2012).

Jelen tanulmány témája a fiatal felnőttek szövegalkotási képességének a vizsgálata. Az előzőekben említett vizsgálatok általános és középiskolás diákok szövegalkotási képességére, Szilassy Eszter vizsgálata főiskolai hallgatók (2012) munkáira irányultak. Molnár Edit Katalin (2009) és Simon Gábor (2017) magyar egyetemisták dolgozatait elemezte tanulmányában. Molnár munkájában fontos problémára hívja fel a figyelmet, mintha Szilassy Eszter gondolatait folytatná: „alig van információnk arról, hogy a felsőoktatásba lépő diákok mit tudnak a szövegalkotásról, milyen fejlett a fogalmazáskéességük, vagy milyen elvárásoknak kell megfelelniük a szövegeiknek. Különösen feltáratlan terület a szövegalkotás konceptuális, fogalmi műveleteinek fejlődése és fejlettsége, pedig ezeknek a felsőoktatásban sokkal nagyobb a közvetlen jelentősége és tétje, mint a közoktatás évfolyamain” (Molnár 2009). Azt vizsgálta, tudnak-e olyan jól fogalmazni az egyetemista diákok, hogy írott dolgozataik a tudásuk megítélésének az alapjául szolgáljon. Tanulmányában megfogalmazza, hogy a felsőoktatás expanziójával, a kétszintű érettségi bevezetése után megszűnt egyetemi felvétellel párhuzamosan Magyarországon is megjelent a fogalmazási képesség fejlesztésének az igénye a felsőoktatás szintjén. A következőkben ismertetett vizsgálat egy kvantitatív kutatás eredményeivel kíván ehhez hozzájárulni.

Jelen kutatás kiterjed a szövegalkotás nemi sajátosságainak a vizsgálatára is. Egy német vizsgálat (Busemann 1959) német anyanyelvű kisiskolások és középiskolások írásbeli és szóbeli anyanyelvi teljesítményével kapcsolatban a lányok előnyét állapította meg mindkét korcsoportban. Klein (1978, idézi Hast 1993) kisiskolások körében végzett kvantitatív elemzése a szöveghossz tekintetében is a lányok előnyét mutatta a legkülönbözőbb szövegtípusokban. Ezeken kívül több külföldi kutatás is hasonló következtetésre jutott, a pedagógiai genderkutatás pedig magyarázatokat keres erre. Brügelmann (1994) osztja azt a nézetet, miszerint a fiú- és a lány szerepekhez tapadó sztereotípiák és az ezekből következő, az osztálytermi kommunikációban is manifesztálódó pedagógusi előítéletek magyarázhatják a jelenséget. Bergk (1994) tantárgy-pedagógiai magyarázata szerint a tanórakon a lányok szóbeli megnyilatkozásai háttérbe szorulnak a fiúkéval szemben, ezért lehet erősebb írásban a hosszabb és igényesebb önkifejezés iránti igényük.

Kegyesné Szekeres Erika (2008) két fontos megállapítást tesz az anyanyelv-elsajátítás genderspecifikus eltéréseit vizsgáló kisszámú hazai munka (Gósy 1999, Menyhárt 2001, Simon 2002) alapján. Az önálló szövegprodukciónemű jellegzetességeire vonatkozóan megállapítja, hogy a nemzetközi eredményekkel ellentétben a magyarországi szakirodalom szerint nálunk a fiúk

teljesítettek jobban, valamint a lányok és a fiúk teljesítménye közötti különbség – szintén a nemzetközi tendenciával szemben – Magyarországon valamelyest növekedett az életkorral párhuzamosan. A kvantitatív mutatók, különösen a szöveg hossz alapján ellenkező következtetésekre jutott, azaz a nemzetközi eredményeket erősítette meg saját kutatása: a harmadik és a hatodik osztályosok fogalmazásainak az elemzése. Megállapítja a lányok szövegalkotási képességének az előnyét harmadikos korban, valamint hogy mindkét nem esetében növekedett a fogalmazások átlagos hossza, de ezzel párhuzamosan a nemek közötti differencia is (Kegyessné 2008).

A kutatás anyaga, módszere, a kísérleti személyek

A vizsgálat anyagát 10 fő bölcsész (BTK), 10 fő informatika (IK) és természettudományi (TTK) tanári szakos, valamint 10 fő vegyes szakpáron tanuló, nappali tagozatos tanárjelölt hallgató dolgozatai adják. A hallgatók között 15 fő férfi, 15 fő nő található. A szövegek 2014 és 2015 között, hasonló körülmények között, 90 perc alatt az órán, az anyanyelvi kritériumvizsgára felkészítő szemináriumokon készültek. A fogalmazások műfaja esszé előre meghatározott témában, jelen esetben ellenőrzési céllal, így a szöveg alkotása közben a diák segítséget, tanári visszajelzést nem kaphatott. A diákok előre ismerve a témákat felkészülhettek az esszéírásra. A hallgatók megközelítően azonos tartalmú és időtartamú felkészítést kaptak két egyetemi szemináriumi foglalkozáson. Hat témából választhattak, a kutatás jelen szakaszához *A kommunikáció formái és eszközei* című témakörben született írásokból válogattam 30-at rétegzett mintavétellel. A kiválasztás szempontja az volt, hogy egyenlő arányban szerepeljenek női és férfi dolgozatírók fogalmazásai a korpuszban, és arányos legyen a szakpárokat képviselő írások eloszlása is.

A dolgozat fejléce a néven kívül a szakpár, az évfolyam és a dátum feltüntetését kérte a szerzőktől, valamint a hozzájárulásukat, hogy a dolgozatot kutatási célra felhasználhassuk. Bár a diákok lehetőséget kaptak kézírás helyett géppel megalkotni a szöveget, nem sokan éltek vele; az összes dolgozatot számítva a géppel írt szövegek aránya elenyésző volt, ezért csak kézírásos anyagok kerültek be ebbe a korpuszba.

A kutatás módszere a dokumentumelemzés, amely részben a kézzel írt szövegekre, részben a szövegek digitalizált, lejegyzett, kódolt változataira épült. Az adatok számítógépes feldolgozhatósága végett volt szükség a kézírásos szövegek lejegyzésére és kódolására.

A kutatás céljai, hipotézisei

A kutatás jelenlegi szakaszának elsődleges célja az egyetemi hallgatók szövegproduktumainak a kvantitatív vizsgálata, valamint ezek alapján a nemi sajátosságok és a szakpárokkal összefüggő különbségek feltárása volt. A vizsgálatot az alábbi szempontok alapján végeztem:

- a szöveg hossza,
- a bekezdések száma és terjedelme,
- a mondatok száma és hossza,
- a hallgatók elsődleges javításai.

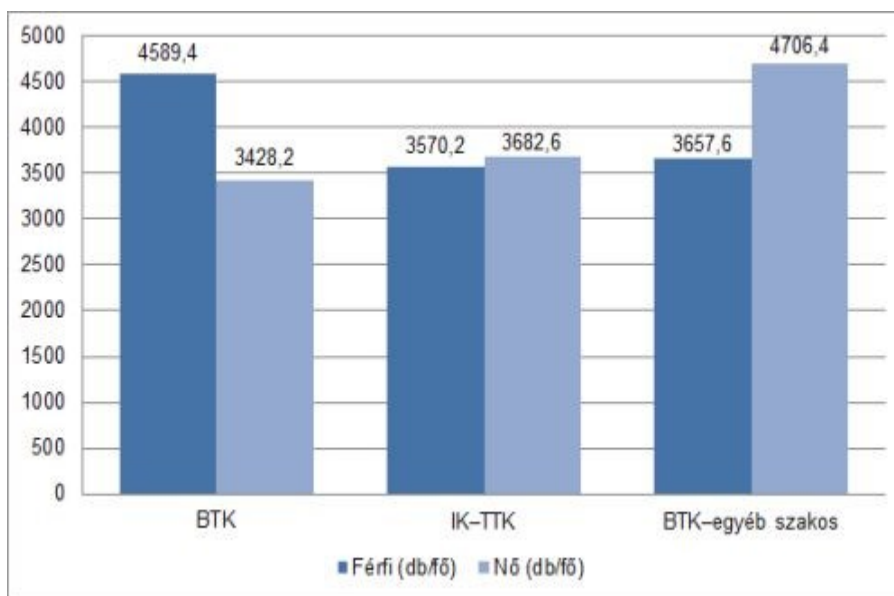
A kutatás főbb hipotézisei a következők voltak: A női hallgatók hosszabb, több bekezdésre tagolt, magasabb mondatszámú, több javítást tartalmazó szöveget alkotnak. A szakpárok közül a két bölcsész tanári szakos hallgatók alkotják a hosszabb, több bekezdésre tagolt, több mondatot és több javítást tartalmazó szöveget.

A kutatás eredményei

A jelen kvantitatív kutatás négy szempont szerint elemzi az egyetemi hallgatók esszészövegeit. Vizsgálja a szövegek hosszát, a bekezdések és a mondatok számát és hosszát, valamint érinti az önkorrekciónak kérdését is.

A szöveghossz vizsgálata az esszészövegekben

A dolgozatszövegek hosszúságának a vizsgálata, az így kapott eredmények alátámasztják a bölcsész hallgatók előnyére vonatkozó hipotézist. Ugyanakkor a statisztikai vizsgálat, a független mintás t-próba nem igazolt szignifikáns különbséget a dolgozatok hosszúságában a nemek és a szakpárok szerint, így a tanulmány csak a megfigyelhető tendenciákat jelezheti. Ennek egyik oka lehet a kisszámú minta. Az átlagos karakterszám alapján az megállapítható, hogy azok a dolgozatírók alkottak általában hosszabb szövegeket, akiknek a szakpárjában legalább az egyik szak bölcsészettudományi. Az 1. ábra jól mutatja, hogy a bölcsész hallgatóknál mért karakterszám magasabb, mint az informatikai-természettudományi képzésben részt vevő hallgatóké.

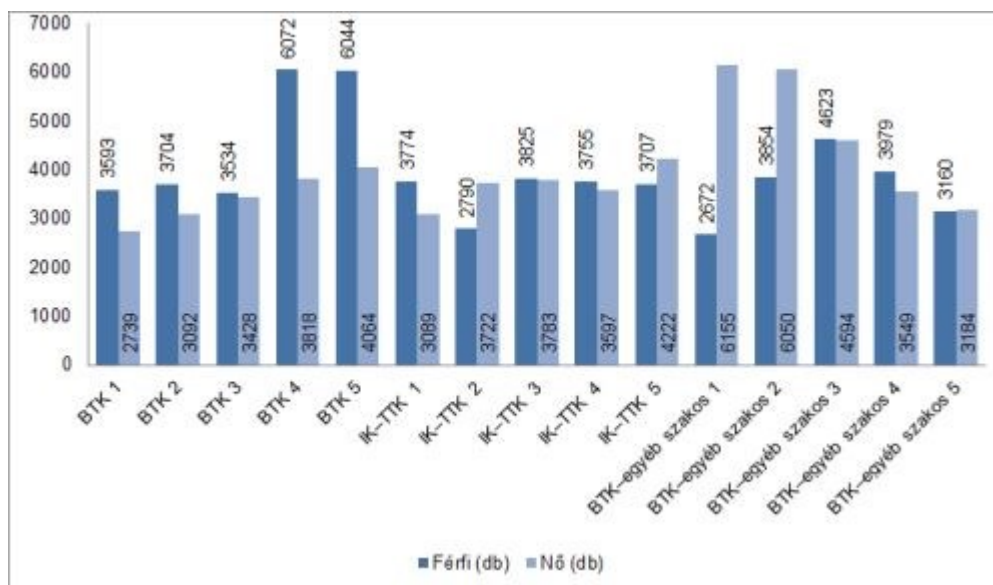
1. ábra

A dolgozatszövegek átlagos karakterszáma nemek és szakpárok szerint

Az ábra ezen túl három fontos jelenségre is felhívja a figyelmet. Megállapítható egyrészt, hogy a két bölcsész és a bölcsész és egyéb szakos hallgatók összteljesítményében minimális az eltérés, különösen akkor, ha mindkét nem adatait figyelembe vesszük. Az adatokból az is megállapítható, hogy a bölcsész hallgatók között a férfiak dolgozatainak a terjedelme a nagyobb, és ez ellentmond a korábbi hipotézisnek. A legmagasabb karakterszámot a bölcsész és egyéb szakos női hallgatók dolgozatai érték el. Az a további eredmény is megfogalmazható, hogy nagyjából egyenletes teljesítményt mutatnak minden típusú szakpár hallgatói, 3400 és 3600 karakter között van a dolgozatok terjedelme. Ugyanakkor az előzetes hipotézist cáfolva a női bölcsészhallgatók dolgozatainak a szöveghosszátlaga a legalacsonyabb: 3428,2 karakter. Ezt az eredményt tovább árnyalja a személyenkénti adatok elemzése.

A 2. ábra adatai a hallgatók munkáinak viszonylagos kiegyenlítetttségét tükrözik, átlagosan hasonló hosszúságú szöveget fogalmaztak. A nemek szerinti eredmények sem mutatnak szignifikáns eltérést a szöveghosszúságban, ezt a független mintás t-próba is alátámasztja. Ugyanakkor nagyobb az eltérés a szakpárokat vizsgálva, habár ezt a statisztikai vizsgálat nem igazolja. Az adatok alapján az informatika–természettudományos szakpár hallgatói egyenletesebb teljesítményt mutatnak,

a bölcsész szakot is tartalmazó szakpárhoz tartozó hallgatóknál nagyobb a szórás az eredményekben. Az IK–TTK-s hallgatók szövegalkotásának a viszonylagos kiegyenlítetttsége mellett a BTK-s szakot is tartalmazó szakpárokban a férfiak és a nők szöveghosszúsága némileg különbözik. Az adatok 3000–4500 közötti karakterszámú, viszonylag kiegyenlített teljesítményt mutatnak, néhány kimagasló eredménnyel. A nők közül a BTK 1 jelölésű dolgozatíró (2739 karakter), a férfiaktól az IK–TTK 2 (2790 karakter) és a BTK–egyéb 1 jelölésű teljesített e középtartomány alatt (2672 karakter), viszont a bölcsész férfiak közül a 4-es és az 5-ös számú (6072 és 6044 karakter), valamint a bölcsész szakot is tartalmazó szakpár 1-es és 2-es női szövegírói kimagaslóan az átlag felett teljesítettek 6155, illetve 6050 karakterrel. Ezek a kimagasló egyéni teljesítmények is befolyásolják és magyarázzák a korábban megállapított eredményeket.

2. ábra

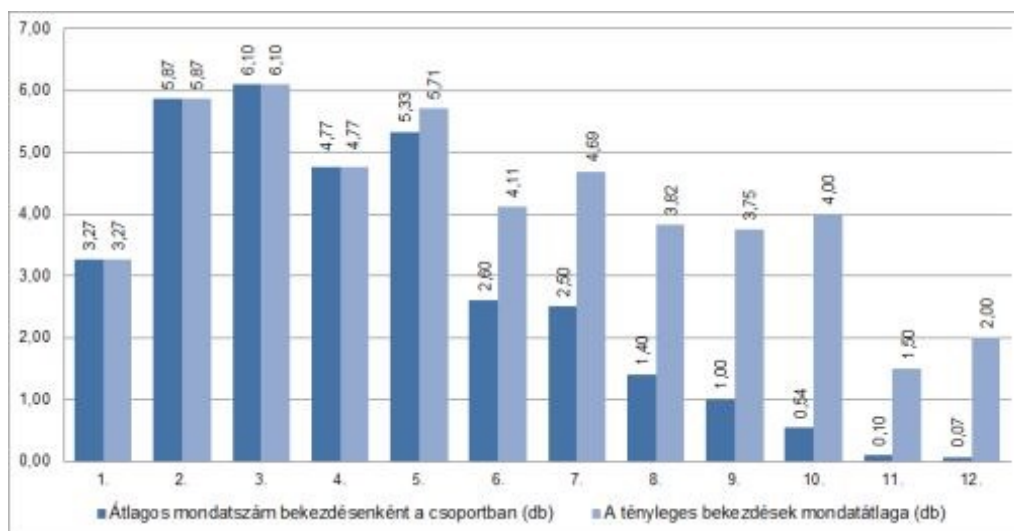
Az esszészövegek hossza személyenként a karakterszám alapján (db)

A bekezdések vizsgálata az esszészövegekben

A bekezdések részletesebb elemzése további adatokat kínál az írásbeli tudatosság kutatásához. A tagolás ugyanis már bizonyos tervezést, gondolkodást feltételez, vagyis a szöveg alkotója nem csupán leírja azt, ami eszébe jut, hanem gondolatainak valamiféle elrendezését is minimális szinten jelöli. A mintában nem akadt olyan dolgozat, amelynek szerzője ne jelölte volna a szövegben a bevezetés–tárgyalás–befejezés egységét. Jelen tanulmány nem vizsgálja tartalmi szempontból a bekezdéseket, a valódi és az álbekezdések arányát – ez a kutatás további fázisainak a feladata lesz –, ezért nem zárható ki, hogy lehetnek olyan hallgatók, akik csak formailag jelöltek bekezdéseket, elkülönítettek a tartalomtól függetlenül egy-két mondatot például a befejezés céljára, csak hogy a vélt követelményeket teljesítsék. Néhány esetben nehéz volt eldönteni, hogy bekezdésnek szán-e a szerző egy-egy új sorban kezdett mondatot, vagy csak az előző sor végén nem akart új mondatot kezdeni, esetleg a hibás, áthúzott rész után kezdett új sort. Ilyenkor a döntéshez megvizsgáltam a kérdéses szövegegység jelentését is. Egy-egy dolgozatnál a szerzői tipográfiai következetlenség is problémát jelentett az adatok feldolgozásakor: voltak olyan esetek, amikor bizonyos szövegegységeket beljebb kezdtek formailag is bekezdésként, másokat nem, csak egy rövidebb előző sor után kezdtek sorkihagyás nélkül új sorban. Ezeket a mérési problémákat is tartalmi elemzéssel igyekeztem megoldani.

1. táblázat
Az esszészövegek bekezdéseinek mennyiségi adatai

A bekezdések sorszáma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Hány diáknál szerepel? (fő)	30	30	30	30	28	19	16	11	8	4	2	1
Férfi (fő)	15	15	15	15	14	10	10	6	5	2	1	0
Nő (fő)	15	15	15	15	14	9	6	5	3	2	1	1
Az egyes bekezdésekre eső átlagos mondatszám az összes dolgozatra számolva (db)	3,27	5,87	6,10	4,77	5,33	2,60	2,50	1,40	1,00	0,54	0,10	0,07
A ténylegesen meglévő bekezdések alapján az átlagos mondatszám (db)	3,27	5,87	6,10	4,77	5,71	4,11	4,69	3,82	3,75	4,00	1,50	2,00

3. ábra
Az átlagos mondatszám bekezdésenként (db)

A 30 diák dolgozatában a bekezdésekre tagolás adatait az 1. táblázat és a 3. ábra mutatja. Az adattábláról leolvasható, hogy minimum négy bekezdést minden hallgató jelez, tehát három nagyobb egységre tagolja a szöveget, sőt egy további bekezdést is jelölnek, általában a második nagyobb szövegegységben. Az ötödik bekezdéstől kezdve fokozatosan csökken a szövegek tagoltsági mutatója, egyre kevesebb diák jelöl nagyobb számú újabb bekezdést. 12 a legmagasabb bekezdésszám a mintában, két hallgató tagolja 11, míg egy hallgató 12 bekezdésre a szöveget. Ha a teljes korpusz tagoltságát egészében nézzük, akkor összesen 1006 mondatot és 209 bekezdést

találunk a 30 diák dolgozatában. A teljes korpusz alapján egy dolgozatban tehát átlagosan 6,9 bekezdés és 33,53 mondat található. A bekezdések átlagosan 4,8 mondatból állnak, tehát jellemzően igen tagoltak a szövegek.

Az 1. táblázat és a 3. ábra kétféle átlagot mutat a bekezdések átlagos mondatszámára vonatkozóan. Az első adatsor mindkét ábrán a teljes korpuszra vetített csoportátlagokat mutatja, vagyis a bekezdésekben levő összes mondat számát 30 fővel elosztva. Az átlagot a tényleges bekezdésszám alapján is kiszámoltam, ez jelenik meg a második adatsorban a szemléltető ábrákon. Az első négy bekezdésszám esetében az adatértékek azonosak, hiszen mind a 30 diák alkalmazott legalább négy bekezdést. Az ötödiktől azonban látványos az eltérés. A legtöbb mondat a harmadik bekezdésben található, majd a második és az ötödik következik közvetlenül utána. Aki az ötödik után még jelölt további bekezdéseket, nagyjából arányosan tette, ezt mutatják a 6–10. bekezdésszlop adatai, a négy-öt mondatszám körüli értékek. Ez a következtetés viszont már csak a második, tehát a valós bekezdésszám átlagértékei alapján fogalmazható meg. Annál a kevés hallgatónál, aki 11–12. bekezdésre is tagolja a szövegét, megfigyelhető, hogy ezek a szövegegységek már lényegesen kevesebb mondatból állnak, mint a korábbiak. Ez jelentheti azt, hogy a mondanivaló végére érve, már nehéz volt összeszedniük – és főleg kifejtetniük – néhány összegző gondolatot, így rövidebb szövegrésszel zárták le az esszét, vagy még egy-két újabb gondolat jutott az eszükbe, és fontosnak tartották leírni, de bővebben kifejtetni már nem tudták vagy nem akarták őket, ugyanakkor szükségesnek tartották, hogy új bekezdésbe tegyék a mondatokat.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a fogalmazások középső bekezdései átlagosan több mondatot tartalmaznak, ez alapvetően megfelel az esszével szemben támasztott hagyományos követelményeknek. A bevezetés általában rövidebb, átlagosan 3,27 mondatot tartalmaz. A befejezés ennél a legtöbb esetben hosszabb. Kivételt képeznek azok a dolgozatok, amelyek 11–12 bekezdésre tagolódnak; ezekben nem jutott elég idő vagy energia a részletesebb lezárásra. Érdekes adat, hogy nem a második bekezdés a leghosszabb a mondatszám alapján, hanem a harmadik. Ez jelezhet egyfajta tudatosságot is, a hallgatók fokozatosan bővítik a szöveget. A befejezés általában valamivel hosszabb, több mondatot tartalmaz, mint a bevezetés, a középső bekezdéseknél általában rövidebb, vagy ezekkel közel azonos hosszúságú.

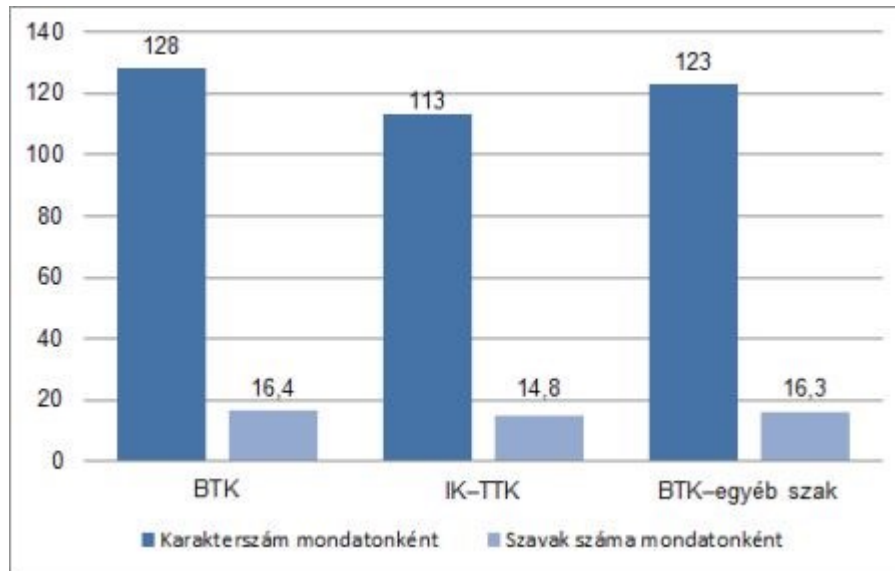
A bekezdésekre vonatkozó adatokban sem mutatott ki szignifikáns különbséget a független mintás t-próba sem a nemek, sem a szakpárok szerint. A férfiakra és a nőkre vonatkozó adatok azt mutatják, hogy az 5. bekezdésig megközelítően azonos a szövegtagolás, genderspecifikus különbségeket nem találunk. A 6. bekezdés után mindvégig a férfiak szövegei mutatnak további tagoltságot; a magasabb bekezdésszámok több férfihez tartoznak, mint nőhöz. A 10–11. bekezdésnél a nemek aránya azonos, míg végül az egyetlen 12 bekezdésű szöveget nő hallgató írta.

Ha a bekezdések számát elemezzük a nemek és a szakpárok szerint, akkor a bölcsészeknél 7,8 az átlag a férfiak esetében, az IK–TTK szakosoknál 7,2, végül a BTK + egyéb szakosoknál 6,6. Az eredeti hipotézisnek ugyan részben megfelel ez az eredmény, de a statisztikai vizsgálatok nem mutatnak szignifikáns eltérést itt sem. További elemzéseket igénylő adat, hogy a bölcsész–bölcsész szakpáron tanuló nők osztották írásművüket a legkevesebb bekezdésre, átlagosan 5-re. Az átlagos mondatszám bekezdésenként 4,5, ennél magasabb átlageredmény csak a bölcsész nőknél (5,0), valamint a BTK–egyéb szakos férfiaknál (5,4) tapasztalható.

A mondatszám vizsgálata az esszészövegekben

A szövegek összmondatszámáról és a bekezdésenként számlált mondatadatokról már esett szó, most a mondatok hosszának az összehasonlító elemzése következik. A 4. ábra szemlélteti a hallgatók esszéinek átlagos mondatszámát szakpáronkénti bontásban, a szövegírók véglegesnek szánt szövegváltozatában. Az adatok a bölcsész szakkal is rendelkezők előnyét mutatják, habár a statisztikai vizsgálat itt sem igazolt szignifikáns különbséget. Az ábrán az látható, hogy kimagaslik a mintából a vegyes szakpárok hallgatóinak a szövegalkotása. Ha a karakterszámot is figyelembe

vesszük, ez már csak részben támasztja alá a mondatszámok szerinti szöveghosszmutatót. A karakterszám előnyt mutat a bölcsészek javára, a BTK-s hallgatók 128, a vegyes szakosok (BTK–egyéb) 123, végül az IK–TTK hallgatói 113 karaktert írtak mondatonként. Ezek a számok már kisebb különbségeket jeleznek az egyes szakpárok között. Ha a szavak számát is megnézzük, a kerekített érték 15-16 szó mondatonként, tehát a különbség elenyésző. A pontos szószámok csökkenő sorrendben a szakpárok szerint: 16,4 (BTK), 16,3 (BTK–egyéb), 14,8 (IK–TTK).

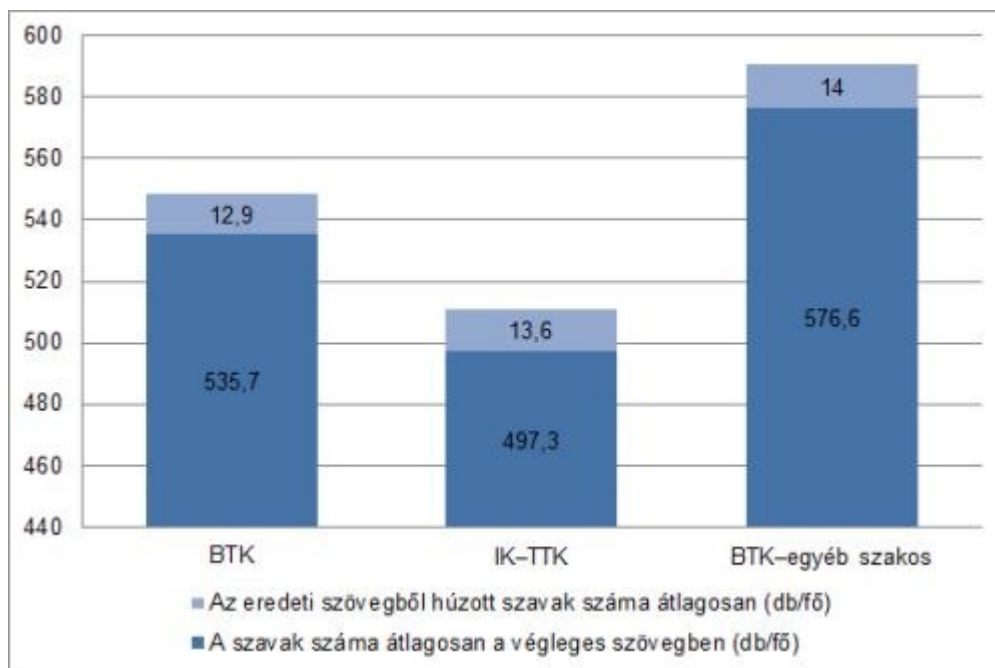

*4. ábra
A mondatok hossza szakpáronként (db)*

Az adatok tanúsága szerint a legkiegyenlítettebb teljesítmény a természettudományi szakos hallgatóké, ráadásul mind a nők, mind a férfiak szövegproduktumaira ez jellemző, azaz náluk a legegyszerűsebb az átlagos mondatszám a nemek szerint is. A legnagyobb szórás az adatokban a bölcsész hallgatóknál figyelhető meg, itt a nemek közötti különbségek is nagyobbak. A nők fogalmazásainak a mondatszámai kevésbé térnek el egymástól, míg a férfiak csoportjában ez kevésbé kiegyenlített érték. A vegyes szakpáros hallgatók eredményei a BTK-s és az IK–TTK-s hallgatók értékei között helyezkednek el. Itt a férfiak eredményében a legnagyobb a szórás. Ezek az adatok összhangban vannak a szöveghosszúságra és a bekezdésszámra vonatkozó, korábban bemutatott adatokkal. Érdeemes megjegyezni azt is, hogy az átlagtól jelentősen eltérő teljesítményt mutató írások szerzőinek a pontos szakpárjai a következők: a bölcsészek esetében a magyar és a nyelvi szak mellett a történelem volt a közös szakterület, a vegyes szakpárú hallgatóknál pedig a matematika.

Az önkorrekción vizsgálata az esszészövegekben

A szövegben végrehajtott javítások, húzások fontos információkkal szolgálhatnak a szövegalkotás mint kognitív tevékenység megismeréséhez (Bárdossy et al. 2002). A tanulmány most csak a mennyiségi adatokat mutatja be, a javítások okát nem vizsgálja. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy az áthúzott szövegrészek kisebb-nagyobb mértékűek, az egy-két betűs javításoktól a nagyobb a szövegrészekig, akár teljes bekezdésekig terjednek. A jelen kutatásban a kihúzott karakterek számát regisztráltam, függetlenül attól, hogy a javítás oka olvashatósági, külalakbéli, betűtívesztési vagy -kihagyási, szóhasználatbéli probléma, átfogalmazás, újrakezdés vagy tagolási szempontú módosítás volt-e. A 4. ábra szemlélteti a szövegek átlagos hosszát és a kihúzott szavak számát a szakpároknak megfelelően. A szófajától függetlenül minden szót, így a névelőt is szóknak tekintettem a vizsgálatban.

5. ábra

A szövegalkotás közben kihúzott szavak száma

Az adatok azt szemléltetik, hogy megközelítően hasonló arányban javítottak a különböző szakos hallgatók az esszészövegekben. A független mintás t-próba sem mutatott ki szignifikáns eltérést a szövegjavításban sem a szakpárok, sem a nemek szerint. A szövegeket részletesebben elemezve megállapítható azonban, hogy a férfiak dolgozataiban nagyobb számban fordul elő javítás, az ő dolgozataik között találjuk a kiugróan magas javítási értékeket is. Ugyanebben a csoportban a női hallgatók munkái viszonylag egyenletes képet mutatnak a javítási adatok alapján.

A szövegjavítási stratégiák különféle kognitív műveletekhez kapcsolódnak, nehéz empirikusan vizsgálni tudatosságuk szintjét. A javításnak különféle okai lehetnek: a szövegalkotási képesség magasabb szintje, a pontosság nagyobb igénye, vagy éppen a felkészületlenség, az íráskészség kiforratlansága, a szó- vagy betűtévésztés, a helyesírási bizonytalanság, a kapkodás stb. A gyakorlottabb fogalmazók valószínűleg már leírás előtt tisztázzák magukban a főbb kérdéseket, a gondolatmenetet. További érdekes adatokat kínálhat, ha a javított szövegegységek nagyságát vizsgáljuk, de ez nem feladata a jelen kutatásnak.

Összegzés

A tanulmány tanárjelölt hallgatók egyetemi szemináriumon írt esszéit vizsgálta a szöveghosszúság, a bekezdések és a mondatok száma alapján, valamint foglalkozott az önkorrekciónak kérdésével is. A kutatási eredmények nem támasztották alá azokat a hipotéziseket, amelyek a nemek és a szakpárok közötti szignifikáns eltérésekre vonatkoztak. Ugyanakkor a minta alapján megfigyelhetők voltak bizonyos tendenciák a felnőtt hallgatók szövegalkotásában, ezért ezt a kutatást lényegesen nagyobb mintán tervezem a jövőben folytatni. A tanulmány első része felidézte a fogalmazáskutatás néhány hazai és külföldi eredményét is, amelyek részben az általános iskolai, részben a középiskolai, részben pedig a felnőttek szövegalkotási képességének a vizsgálatára vonatkoztak. A jelen kutatás eredményei is hozzájárulhatnak a hasonló elemzések folytatásához, és további vizsgálatokra, az esszészövegek komplex kvantitatív és kvalitatív kutatására ösztönözhetnek.

A felnőtt diákok esszészövegeiben feltárt jelenségek, a felismerhető szövegalkotási stratégiák részben a korábban végzett közoktatási és felsőoktatási fogalmazásvizsgálatok eredményeihez is

kapcsolódnak. Megerősítik azt a gondolatot, amely szerint mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban nagyobb arányban van szükség a diákok íráskészségének, szövegalkotási képességének és írásstratégiáinak tudatos fejlesztésére.

Irodalom

- B. Fejes K. 1981. *Egy korosztály írásbeli nyelvhasználatának alakulása*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Bárdossy Ildikó – Dudás Margit – Pethőné Nagy Csilla – Priskinné Rizner Erika 2002. *A kritikai gondolkodás fejlesztése*. Pécsi Tudományegyetem. Pécs–Budapest. <http://docplayer.hu/3916352-A-kritikai-gondolkodas-fejlesztese-ii.html> (2016. december 3.)
- Bergk, M. 1994. Jungen reden partner-unfreundlicher, schreiben leser-unfreundlicher. In: Richter, Sigrun – Brügelmann, Hans (ed.) *Mädchen lernen anders als Jungen. Geschlechtsspezifische Unterschiede beim Schriftspracherwerb*. Bottichhofen. Pädagogisches Institut. 157–159.
- Brügelmann, Hans 1994. Wo genau liegen geschlechtsspezifische Unterschiede beim Schriftspracherwerb? In: Richter, Sigrun – Brügelmann, Hans (ed.), 14–35.
- Busemann, Adolf 1959. *Krisenjahre im Ablauf der menschlicher Jugend*. Rattigen.
- Gósy Mária 1999. *Pszicholingvisztika*. Budapest. Corvina Kiadó.
- Hast C. 1993. Einfluss der Geschlechtszugehörigkeit auf den kindlichen Spracherwerb. In: Hufeisen, B. (ed.) *Das Weib soll schweigen*. Frankfurt. Frauenoffensive. 47–73.
- Horváth Zsuzsa 1998. Anyanyelvi tudástérkép. Mérés – Értékelés – Vizsga 4. *Középiszkolai tantárgyi feladatbankok III*. Országos Közoktatási Intézet. Budapest.
- Jakab Edit 1983. Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata 7-8. osztályos általános iskolai tanulók elbeszélő fogalmazásaiban. *Magyartanítás* 2: 86–95.
- Kádárné Fülöp Judit 1990. *Hogyan írnak a tizenévesek? Az IEA-fogalmazásvizsgálat Magyarországon*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kegyesné Szekeres Erika 2008. Általános iskolás fiúk és lányok fogalmazásainak gender-szemponitú kvantitatív és kvalitatív vizsgálata. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 3:107–121.
- Kernya Róza 1988. *A szöveg néhány sajátossága kisiskolások fogalmazásaiban*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Menyhárt Krisztina 2001. Életkori tényező a szövegértésben. *Beszéd kutatás* 73–89.
- Molnár Edit Katalin 1996. A kognitív pszichológia három fogalmazásmodellje. *Magyar Pedagógia* 2: 139–156.
- Molnár Edit Katalin 2000. A fogalmazási képesség fejlődésének mérése. *Iskolakultúra* 8: 49–59.
- Molnár Edit Katalin 2009. Az írásbeli szövegalkotás funkciója és hatékonysága magyar egyetemista diákok dolgozatainak szövegeiben. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=138> (2017. január 10.)
- Molnár Edit Katalin – Nagy Zsuzsanna 2012. Anyanyelvi tudásszintmérések és képességvizsgálatok. In: Csapó Benő (szerk.) *Mérlegen a magyar iskola*. 191–240.
- Nagy Zsuzsanna 2009. 17 éves tanulók szövegalkotási képessége és szövegekre vonatkozó ítéletei. *Iskolakultúra* 11: 19–31.
- Orosz Sándor 1972. *A fogalmazástechnika mérésmetodikai problémái és országos színvonala*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Simon Gábor 2017. Miért nehéz a szövegelemzést tanulni és tanítani? *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=667> (2017. április 10.)
- Simon Orsolya 2002. Ötödik és hatodik osztályosok anyanyelvi szövegértési mutatói. In: Fóris Ágota – Kárpáti Eszter – Szűcs Tibor (szerk.) *A nyelv nevelő szerepe*. Lingua Franca Csoport. Pécs. 260–268.
- Szilassy Eszter 2012. Az írás és a fogalmazásjavítás stratégiái. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=357> (2016. december 2.)

Tóth Beatrix 2008. Fogalmazástanítás – miért és hogyan másképpen? *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=15> (2017. január 16.)

Fülöp, Károly
The analysis of the structure of essays

There are more and more papers published on the challenges of teaching composition at school in Hungary but there is little research done on the text production performance of adults, including university students. The present study provides the analysis of essays about Hungarian language as the text products of university students. The hypotheses are based on international and Hungarian research carried out both in primary/secondary and higher education. The aim of the research is to find out the gender-specific characteristics of the length and structure of the texts. Another aim is to compare the text production performance of teacher training students studying in the fields of natural sciences, computer studies, and humanities. Research findings provide a base to investigate essay texts further from a new perspective. The conclusions based on the results can support the need for first language development at university-level as well.

Kulcsszók: szövegalkotás, szövegelemzés, esszé, anyanyelvi fejlesztés a felsőoktatásban

Keywords: text production, text analysis, essay, first language development in higher education

Az írás szerzőjéről

Fülöp Károly

magyar–francia szakos tanár, Budapest XVI. Kerületi Batthyány Ilona Általános Iskola, Budapest
fulopkarolyj@gmail.com